

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ VE MUSTAFA KEMAL

Orhan DOĞAN*

ÖZET

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra; İngilizler 3 Kasım 1918'de Musul'u, 1 Ocak 1919'da Anteb'i işgal etmişlerdi. Ayrıca mübarekenin 7. maddesine dayanarak 22 Şubat 1919'da Maraş'ı da işgal ettiler. Maraş'ın, İngilizler tarafından işgali sırasında, Mustafa Kemal, İstanbul'da idi. Daha sonra O, İstanbul Hükümeti tarafından, 16 Mayıs 1919'da 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilerek Samsun'a gitti. Mustafa Kemal, Anadolu'daki tüm kolordu komutanlıkları ve birlikleriyle temas kurmuş ve Milli Mücadeleyi örgütlemeye başlamıştı. Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin lideri olarak 4 - 11 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongrede ise Maraş ile ilgili önemli kararlar alınmasını sağladı. İngilizler, Fransa ile 15 Eylül 1919'da Suriye İtilafnamesi'ni imzaladılar ve Maraş'ta bulunan kuvvetlerini geri çekerek bölgeyi Fransa'ya bıraktılar. Böylece bölge, Ermeni yanlısı Fransızların işgali altına girdi. Bu durum Ermenilerin bağımsızlık umutlarını artırdı. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal, bir tamim yayınladı ve Suriye İtilafnamesi'nin haksız bir antlaşma olduğunu belirtti. Fransız işgali sırasında 31 Ekim 1919'da "Uzunluk Olayı / Süitçi İmam Olayı" ve 28 Kasım 1919'da "Bayrak Olayı" diye bilinen olaylar meydana geldi. Maraş savunmasında Türklere karşı İngiltere ve Fransa'nun ortak hareket etmemeleri Mustafa Kemal'i cesaretlendirdi. Mustafa Kemal, şehirdeki çarpışmaların devam ettiği sırada yayınladığı tamimlerle Maraş halkına yardım çağrısında bulundu. Nihayet 22 günlük çetin bir mücadeleden sonra 10 Şubat'ı 11 Şubat'a bağlayan gece, Maraş'taki Fransız kuvvetleri, şehri terk ettiler.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Maraş, Türklere, İngilizler, Fransızlar, Ermeniler.

I. Dünya Savaşı Almanya ve müttefiklerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştı. Bu savaşta, Osmanlı Devleti dört yıl boyunca bütün sıkıntılarına rağmen dokuz cephede savaşmış ve özellikle Çanakkale ve Kut-ül Amara'da büyük başarılar elde etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti yenilen devletler safında yer aldığı için 30 Ekim 1918 yılında, Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamak zorunda

* Yrd. Doç. Dr. KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

kalmıştı. İtilaf devletleri, bu mütarekeye, dış görünüşte, Osmanlı Devleti'ni ve Türk Milletini yok edici "kayıtsız şartsız teslim" hissini verecek, açık hükümler koymaktan dikkatle kaçınmışlardı. Buna karşılık harp içinde yaptıkları gizli anlaşmaların tatbik edilebilmesi için de yeteri kadar esnek ve yoruma müsait bir metin düzenlemekte büyük gayret sarf etmişler ve bunu da başarmışlardı¹. İngilizler ve diğer müttefikler, antlaşmanın yoruma açık maddelerini, işgallerinde bir koz olarak kullanmışlar ve işgale sebep olarak göstermişlerdir².

İngiltere, I. Dünya savaşı sırasında gizlice imzalanmış olan Sykes-Picot antlaşmasını, savaş sonrası değişen politikaları gereği kendi menfaatlerine ters düşüğü için ihlal etmişti³. Nitekim Fransa'ya bırakılan yerleri işgal ederek Fransa'ya karşı pazarlık konusu olarak kullanmak maksadıyla, petrol sahası olan Musul vilayeti ile birlikte Birecik, Urfa, Maraş ve Antep'i işgal etmeyi tasarlamıştı⁴. Nitekim Musul petrolerini elinden kaçırmak istemeyen İngilizler, Mondros mütarekesinde işgale hak tanıyan açık bir hüküm olmamasına rağmen mütarekenin 7. maddesini ileri sürerek işgallere başladılar⁵. Buna göre İngiliz askeri kuvvetleri, bölgedeki Türk olmayan halkın baskı altında olduğu bahanesiyle 1 Kasım 1918'de antlaşma hattını geçerek 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal ettiler⁶. Halep'ten Kilis'e gelen bir İngiliz müfrezesi ise, 1 Ocak 1919'da Antep'i işgal etmiştir. Antep'in işgal edilmesi üzerine sıranın Maraş'a geldiği anlaşılıyordu. Zira, bu sırada İngilizlerin, Maraş'ı işgal edeceği söylentileri şehirde duyulmuştu⁷. Bu haberler üzerine Maraş halkı, işgalci güçlerin şehre girişini engellemek gayesiyle, şehrin güneyinde bulunan Aksu köprüsünü yaktı⁸. İşgalden önce Maraş'ta bulunan askeri malzeme Kayseri'ye nakledilmiş, Teğmen Cemal, bir kıta asker ile şehirde kalmıştır. Antep'ten yola

¹ Hale Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. IV., S.II, Ankara, 1988, s. 481; Tefik Bıyıklıoğlu, (Haz.) *Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikati*, c. I, Ankara, 1962, s.44.

² Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.6.

³ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK, Ankara, 1999, s. 107.

⁴ Ayhan Öztürk, *Milli Mücadele'de Gaziantep*, Kayseri, 1994, s.26; Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s.53.

⁵ Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 53.

⁶ Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, c. I, Ankara, 1987, s. 17; Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 9.

⁷ Akbıyık, *Milli Mücadele...*, s. 6.

⁸ Yalçın Özalp, *Mustafa Kemal Ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi*, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Ankara, 1984, s. 17.

çıkan İngiliz kuvvetleri ise, Antep-Maraş yolunu onarıp ve nehir üzerine dar bir köprü kurarak yollarına devam ettiler. Türk askerinin bölgeyi terk etmesinden sonra İngilizler, Mondros mütarekesinin 7. maddesini ileri sürerek 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal ettiler. Marx Andriyo komutasındaki İngiliz kuvvetleri bir Hint Süvari Alayından ibaret olup subay ve erlerinin bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktaydı. Maraş halkı, İngiliz işgaline karşı tepkilerini bir şekilde ortaya koyarken Ermeniler ise, İngilizlerin şehre girişi sırasında onları çiçeklerle, bandolarla ve Türkler aleyhine attıkları sloganlarla karşılıyorlardı. İngilizler şehre girdikten sonra, Amerikan kolejini karargah yaptılar. Askerlerini bu koleje, Abarabaşı kilisesine, Ermeni ve Katolik kiliselerine ve Alman Çiftliği binalarına yerleştirdiler⁹.

Mondros ateşkes antlaşmasının imzalandığı sırada Adana'da bulunan Yıldırım orduları gurup komutalığına tayin edilen¹⁰ Mustafa Kemal, Sadrazam İzzet Paşa'ya gönderdiği telgraflarla, mütarekenin aynen uygulanması durumunda bütün vatanın işgal ve istila edileceğini anlatmaya çalıştı¹¹. Mustafa Kemal'in ülkenin geleceği ile ilgili bir takım girişimlerde bulunması ve bu konuda İstanbul Hükümetine uyarılar yapması, sahip olduğu görev ve yetkilerinin elinden alınmasına sebep oldu. Nitekim, İstanbul Hükümetinin, Yıldırım orduları ve 7. Ordu Komutanlığını lağvetmesi üzerine, Mustafa Kemal 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi¹². Aynı tarihte, Osmanlı devletinin başkenti, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmişti¹³. Mustafa Kemal, 16 Mayıs 1919 tarihine kadar İstanbul'da kaldı.

Maraş'ın, İngilizler tarafından işgali sırasında, Mustafa Kemal, İstanbul'da idi. İngilizlerin, Maraş'ı işgalini üzüntü ile karşılayan Mustafa Kemal, gelişmeleri günü gününe takip etti. İstanbul'da kaldığı sürece İtilaf devletlerinin amaçlarını ve bu amaçları gerçekleştirmek için izledikleri siyaseti çok yakından tanıma fırsatı buldu. Bu sırada Mustafa Kemal, bağımsızlık mücadelesini başlatmak için Anadolu'ya geçme planları yaptı¹⁴. O, işgal ve işgalcilere karşı milli bir direniş ve teşkilatlanmanın gerektiğini düşünüyor, bu

⁹ Akbıyık, "Milli Mücadele...", s. 6, 9.

¹⁰ Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı, 1881-1938*, Ankara, 1980, s. 127.

¹¹ Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri 1917-1938*, c. IV, Ankara, 1964, s. 14.

¹² Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. XVI, Temmuz 2000, s.47, 648-649; İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı...*, s. 143.

¹³ Selahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, 1993, s. 188.

¹⁴ Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s.47, 648-649; İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı...*, s. 143.

konuda arkadaşlarıyla görüşmelerde bulunuyordu. Bu görüşmelerde, bir anlamda, milli mücadelenin genel stratejisi belirlenmiş oldu¹⁵. Bu stratejiyi uygulamak amacıyla Anadolu'ya geçme çabası içerisinde olan Mustafa Kemal, İstanbul Hükümetinin kendisine vermiş olduğu görevi, tarihi bir fırsat olarak değerlendirdi. 16 Mayıs 1919'da 9. ordu müfettişi olarak Samsun'a gitti. Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı zaman ülkenin genel durumunda olduğu gibi Anadolu'da da durum pek iç açıcı değildi¹⁶. Ancak bu olumsuz şartlara rağmen Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı andan itibaren düşüncelerini hayata geçirme yönünde önemli adımlar attı. Öncelikle bu mücadelesinde gücünü milletten alan Mustafa Kemal, Anadolu'daki tüm Kolordu komutanlıkları ve birlikleri ile temas kurmak sureti ile milli mücadeleyi örgütlemeye başladı. Ülke genelinde ulusal birlik ve dayanışmanın sağlanması yolunda çalışmalarda bulundu. Havza Genelgesi ile Türk halkı mücadeleye çağrılırken, 22 Mayıs 1919 tarihli Amasya Genelgesi ile de milli mücadelenin temel stratejisi ortaya konuldu. Doğu Anadolu bölgesine yönelik olmakla birlikte, kabul edilen kararlar çerçevesinde milli bir nitelik kazanan Erzurum Kongresinde, milli mücadelenin temel prensipleri ortaya konulmuş ve Mustafa Kemal de milli mücadelenin önderi durumuna gelmiştir¹⁷. Böylelikle Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından sonra ülkenin işgali karşısında Türk halkını örgütleme girişimi ve halkı yönlendirmesi kısa zaman içerisinde olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Nitekim İngilizlerin Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmesi, gerek ülke içinde gerekse ülke dışından, işgalci devletlere karşı protestolar ve mitingler yapılmasına sebep oldu¹⁸. Maraş, yaklaşık altı yedi asırdan beri düşman ayağı basmamış Türk vilayetlerinden birisi idi. Bu sebeple işgal, Maraş halkı üzerinde bir şok etkisi yaptı. İngilizler, Türk halkının işgale boyun eğmeyeceğini iyi biliyorlardı, zaten kendileri de buraya geçici olarak gelmişlerdi. Onlar, esasen Musul'u alabilmek için burayı Fransa'ya karşı bir koz olarak kullanmak üzere işgal etmişlerdir. İngilizler, sekiz aylık işgal döneminde, önceleri Ermenilerin Türkler aleyhine attıkları yalanlara kanmışlarsa da daha sonra onların şikayetlerinin gerçek dışı ve söylentilerden ibaret olduğunu anlamışlardı. Bu da işgal döneminin olaysız geçmesine sebep olmuştur. Bu durumun oluşmasında

¹⁵ Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul, 1974, s. 65; Tefvik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da 1919-1921*, İstanbul, 1981, s. 100

¹⁶ Ahmet Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s.47, 648-649; İgdemir, *Atatürk'ün Yaşamı...*, s. 143.

¹⁷ Ali İhsan Gencer – Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul, 1991, s. 80.

¹⁸ Akbıyık, "Milli Mücadelede...", s. 35.

İngiliz kuvvetleri içerisinde bulunan Müslüman askerlerin payının da büyük olduğu bilinmektedir¹⁹.

İngilizler, işgalleri süresince, Maraş'ın Türkler tarafından savunulacağını anlamışlardı. Bu bakımdan, Fransızları, sonuç alamayacakları bir alanda uğraştırıp, Onların dikkatlerini Arap ülkelerinden dağıtmayı planlamışlardı. Bu sayede İngilizlerin Maraş'taki kuvvetleri de büyük ölçüde serbest kalacaktı. İngilizler bu planlarını başarı ile uyguladılar²⁰. Nitekim, 15 Eylül 1919'da Musul'daki petrol haklarını İngiltere'ye bırakacak olan Fransa, buna karşılık Urfa, Antep ve Maraş sancaklarının kendisine verildiği, Suriye İtilafnamesini imzaladı²¹. Antlaşma şartına göre sivil idare Osmanlı Devletinde kalacak, askeri otorite Fransız kuvvetlerinin elinde olacaktı²². Ayrıca bu İtilafname gereğince İngilizler Çukurova ve Güneydoğu Anadolu'yu Fransızlara terk ederek bölgeden çekilmişlerdir. Bölgenin, Ermeni yanlısı bir siyaset izleyen Fransızların işgali altına girmesi Ermenilere de bağımsızlık yolunda büyük bir umut vermiştir²³. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal, bir tamim yayınlarak; Suriye İtilafnamesinin haksız bir antlaşma olduğunu, Türk milletinin Erzurum ve Sivas Kongrelerinde hukukunu müdafaa konusundaki azmini ilan ettiğini ve milletin bu gibi oldu bittilere boyun eğmeyeceğini belirtti²⁴.

Maraş halkı, 10 Ekim günü, İngilizlerin şehirden ayrılacağını ve onların yerine Fransızların geleceğini öğrendi. Ermenilerden intikam Alayları kurmuş olan Fransızlar, gittikleri her yere kan, ateş, vahşet götürüyorlardı. Zira, Adana ve çevresinden gelen haberler hem iğrenç hem de korkunçtu. Ermeni İntikam Alaylarının yapmış olduğu mezalimin önüne geçmek için Adana zenginlerinin kiliselere yaptıkları büyük yardımlar bile müspet bir netice vermemişti. Maraş'taki İngiliz kuvvetleri genel komutanı General Crawford, Ermeni birlik başkanı Reverend Aram Bağ Dikian'a şehirden çekileceklerini haber verdi. Bu karar üzerine Aram ve Mihron Damadion, Hıristiyan nüfusun emniyetini sağlamak için, Adana'daki Fransız komutanı Albay Edouard Bremond'a gittiler. Bu görüşmelerde İngilizler, Maraş'tan çekilmeden önce Fransızların bölgeye

¹⁹ Akbıyık, *age.*, s. 47.

²⁰ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s.485-486.

²¹ Özalp, *Mustafa Kemal ve...*, s. 40.

²² Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 111.

²³ Mehmet Yetişgin, "Ermenilerin Maraş'tan Ayrılmaları. 1920-1922", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. XX, Mart 2004, Sayı 58'den ayrı basım, Ankara, Mart 2004, s. 68.

²⁴ Arsan, *Atatürk'ün Tamimi...*, C.IV, s. 120; Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 114-117.

gelmesini rica ettiler²⁵. Fransızların Maraş'ı işgal edeceğinin kesinleşmesi üzerine, Maraş Müdafaa-i Milliyesi adına Hayrullah Bey, Mustafa Kemal'e başvurarak nasıl hareket etmeleri gerektiğini sordu. Bu da Maraş halkının, daha Fransızlar gelmeden Mustafa Kemal'e müracaat ederek ondan gelecek emri beklediklerini göstermektedir. Öyle anlaşılmaktadır ki bu müracaatla Maraş halkı İstanbul Hükümetinden ümidini kesmiş, Onlar, ümitlerini Anadolu'nun bağrında kurulmakta olan yeni idareye, yani, Mustafa Kemal'e bağlamışlardır. Mustafa Kemal'in bu gelişmeler öncesinde, Fransızların Maraş'ı işgal edeceğine pek ihtimal vermediğini görüyoruz. Askeri açıdan bakıldığında Mustafa Kemal bu görüşünde haklıydı. Çünkü Fransızlar, Suriye'de Emir Faysal ile uğraşmak zorunda idi. Bunun yanında, Adana, Maraş, Urfa ve Suriye gibi geniş bir sahayı ellerinde tutabilmek için, bölgede yeterli sayıda askere sahip değillerdi. Fakat buna rağmen Fransızlar, İngilizlerle yapmış oldukları antlaşma sonrası oluşan yeni durum üzerine, devir-teslim işlerini gerçekleştirmek istediler. Bunun için 29 Ekim Çarşamba günü Yüzbaşı Joly'nin komutasında bir kısım askerini Maraş'a gönderdiler. Bununla birlikte Fransızlar Maraş'ı işgal hareketinin pek kolay olmayacağını ve bu değiştirme hareketine karşı Maraş halkının büyük tepki göstereceğini düşünüyorlardı. Nitekim İngilizler de işgal süreleri içinde Maraş halkının mücadelecî ruhunu gördükleri için Fransızların bölgeyi işgaliyle aslında arı kovanına çöp soktuklarına inanmaktaydılar. Ancak Fransızlar bu olumsuzluklara rağmen Maraş'ın ekonomik ve stratejik önemini de göz ardı etmiyorlardı. Nitekim, Maraş, coğrafi konumu ve büyüklüğü ile işgalcilerin, işgal etmiş oldukları bölgelerin kuzeyindeki en önemli ileri karakol idi. Maraş'tan her yöne giden toprak yollar Fransızların istinat noktaları için bu şehrin önemini daha da artırıyordu. Ayrıca bölgeyi önemli kılan bir başka etken de burada büyük bir tahıl stokunun bulunmasıydı²⁶.

Maraş şehrinin bu ehemmiyetine binaen Fransızlar Yüzbaşı Fouquet komutasındaki 412. alaydan yarım bölük, Ermeni alayının birinci taburu ve bir sipahi takımı ile 30 ekim 1919 tarihinde şehri işgal ettiler²⁷. Fransızların Maraş'ı işgalinden hemen sonra olaylar başladı. Ardı arkası kesilmeyen olaylar ve Maraş ileri gelenlerinin protestoları üzerine Fransızlar Cebel-i Bereket (Osmaniye) askeri valisi Yüzbaşı Andre'yi Maraş'a göndermeye karar

²⁵ Özalp, *Mustafa Kemal ve ...*, s. 31.

²⁶ Jeltakov, "Antifrantsuzkoe Vosstanie v Maraşe...", s. 33.

²⁷ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden...", s. 226-227; Akbıyık, *Millî Mücadele...*, s. 74-75.

verdiler²⁸. Bunun üzerine Fransız Şark Orduları Başkomutanı General Gouraud'nun, Kasım 1919 tarihli bir telgraf emri ile Yüzbaşı André Osmaniye'deki görevine ek olarak Maraş Sancağına da görevlendirildi²⁹.

Fransız işgali üzerine yurt çapında protestolar, mitingler düzenlendi, telgraflar çekildi. Maraş'ın ileri gelen eşrafından bazıları şehirde kalmayı uygun bulmayarak Elbistan'a gittiler. Orada Kuvva-yı Milliye'nin takviyesi ve silah celbiyle meşgul oldular, kurtuluş gününe kadar da orada kaldılar³⁰.

Fransızların askeri gücü, bölgede kontrolü elinde tutmak için yeterli değildi. Bundan dolayı, Ermeniler'den gönüllü asker kaydederek açıklarını kapatmaya çalıştılar. Bu durum olayların başlangıcı oldu³¹. Fransızlar, kendi işgal emelleri için şehirdeki geçim sıkıntısı çeken Ermenileri Türklere karşı kıskırtmaya başladılar. Bu şartlarda Ermeni halkı yabancı emperyalistlerin elinde oyuncak oldu³². İşgal güçleri, komiteciler ve din adamları Ermeni gençlerinin askeri gönüllü birliklerine katılmaları yönündeki faaliyetlerini artırdılar. Ermeni lejyonu Fransız ordusu ile birleşti ve Fransız üniforması giyinmeye başladı. İşgalciler bu birlikleri en zor operasyonlarda kullanıyorlardı. Fransızlar, Ermenilere bilinçli bir şekilde Türk evlerinin yağmalanması ve katliam düzenlemelerini emretmişler; bu şekilde, bölgede etnik düşmanlık yaratarak Türk halkının dikkatini kendi üzerlerine çekmek istememişlerdi³³.

Nitekim Fransız işgalinden iki gün sonra 31 Ekim 1919'da "**Uzunluk Olayı / Sütçü İmam Olayı**" gerçekleşti. Maraş'ta, Fransız ve Ermeni

²⁸ Akbıyık, *Millî Mücadele...*, s. 132.

²⁹ Çelik, *Millî Mücadele'de Adana...*, s. 119.

³⁰ Özalp, *Mustafa Kemal ve ...*, s. 40.

³¹ Akbıyık, *Millî Mücadele...*, s. 354.

³² A.D. Jeltakov, "Antifrantsuzkoe Vosstanie v Maraşe v 1920 godu (K İstorii Antiimperialistiçeskoy Barbi v Gorodah Yugo-Vostoçnoy Anatolii v 1919-1921 godah), *İstoriya Stran Vostoka*, Vip.14, İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta, 1962, s.33-34.

³³ N.Z.Efendieva, *Borba Turetskogo Naroda protiv Frantsuzskih Okkupantov Na Yuge Anatolii (1919-1921)*, Bakü, 1966, s.81.

* Uzunluk; Olayın gerçekleştiği tarihte Akdere kenarındaki yola verilen isimdi. Bugün bu yol genişletilmiş ve Uzunluk Caddesi ismini almıştır. Olay burada cereyan ettiği için bu olaya "Uzunluk olayı" veya olayın Kahramanından dolayı "Sütçü İmam olayı" denmiştir. 31Ekim 1919 Cuma günü Fransızlardan güç alan Ermeni askerlerden birisi içkiyi içkinin tesiriyle sarhoş olup, Uzunluk'ta hamamdan çıkan bir Türk kadınına "Artık burası Türklerin değildir, Fransız memleketinde peçe ile gezilmez" diyerek saldırdı ve peçesini yırttı. Peçesi yırtılan kadın bayıldı. Hadiseyi Kel Hacı'nın kahvesinden gören Türkler hemen dışarı çıktılar ve olay yerine geldiler. Ermenilere ihtarda bulunarak yollarına devam etmelerini söylediler. Bunun üzerine Ermeniler kötü sözler söyleyerek silahla karşılık verdiler. Bu sırada olayı gören Sütçü İmam tabancasını Ermeni askerlerine doğrulttu ve bir Ermeni'yi yere serdi. Silah sesleri üzerine İngiliz askerleri geldi. Sütçü imam buradan uzaklaştı. Bkz. Akbıyık, *Millî Mücadele...* s.123-124; *Türk Ansiklopedisi*, c. 30, Ankara, 1981, s.166; *Ana Britannica Ansiklopedisi*, c. 20, İstanbul, 1986, s.197; *Meydan Larousse*, c. 11, İstanbul, 1990, s. 676; Hüsamettin Karadağ, *İstiklal Savaşında Maraş, Kahramanmaraş*, 1994, s. 15; Adil Bağdadlılar, *Uzunluk*, İstanbul, 1974, s.48.

taşkınlıklarının had safhaya ulaştığı günlerde Mustafa Kemal, milli direniş örgütlerini teşkilatlandırma çalışmaları yapmakta idi. 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan Kongre'de alınan kararlar, milli mücadele açısından büyük önem taşıyordu. Kongre'de, mütarekenin tatbik şekline karşı çıkıldı. Yabancı işgallere karşı mukavemet edileceği bildirildi. Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş bulunan bütün milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Hükümet vazifesi görececek bir Heyet-i Temsiliye seçildi. Bu sayede yurt çapındaki milli hareketlerin tek elden yönetilmesi sağlanmış oldu³⁴. Bu sırada Fransızların talebi üzerine Mösyo Birand, Mustafa Kemal, Rauf Orbay ve Mazhar Müfit Kansu ile Sivas Kongre salonunda görüştü. Birand, yapılan görüşmede, anlaşmak için geldiğini söyledikten sonra Suriye, Adana, Antep, Urfa ve Maraş'ın Fransızların elinde kalmasını istedi. Bu talep karşısında Mustafa Kemal, Adana, Antep, Urfa ve Maraş gibi Milli sınırlarımız içinde kalan yerlerden bir karış toprak vermenin mümkün olmadığını kesin bir şekilde anlattı³⁵.

Sivas Kongresi'nde Maraş ile ilgili önemli kararlar da alınmıştı. Buna göre; 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi imza edildiği tarihte vatan toprakları içinde kalan Maraş ve civarının da Türk askerlerinden tamamen boşaltıldığı için; a) Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu bölgenin geçici işgal bahanesiyle vatandan koparılmasına seyirci kalamayacağına b) Buradaki gerek yabancı işgali gerekse perde arkasında uygulanmak istenen Ermeni faaliyetlerinin derhal durdurulmasına, c) Bu bölgedeki düşmanları kovmak ve işgalden kurtarmak amacıyla yer yer kurulmuş bulunan milli teşekküllerin 13., 3., 2., 12. Kolordulara bağlanmasına karar verildi.

Böylece Maraş ve civarının yönetimi 11 Eylül 1919'da merkezi Sivas'ta olmak üzere, Tümenleri Amasya ve Samsun'da bulunan 3. Kolorduya ve bölge içindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine verildi. Kolorduların mevcutları çok az ve bunlara bağlı Tümenler de Maraş bölgesine çok uzaktı. Bu durumda fiilen bu bölgeye yardım yapılması mümkün değildi. Fakat bu Kolorduların yapacağı iş, milli teşekkülleri takviye ve yardım etmektir³⁶.

Bu arada Urfa, Antep ve Maraş'ta bir İngiliz Tümenin bulunduğu söylentisi yayılıyor ve işgalci itilaf devletlerine ait askerler, olduğundan fazla gösteriliyordu. Bu durum, bölgedeki halkın moralini bozuyordu. Söylenenlerin

³⁴ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s.486.

³⁵ Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s. 649.

³⁶ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s. 487; Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 146-147.

halk üzerinde olumsuz etkisini gören Mustafa Kemal, 12 Eylül 1919 tarihinde Malatya'da bulunan 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'e bir telgraf gönderdi. Mustafa Kemal bu telgrafında; düşmanı fazla gösterenlerin amacının halkın moralini bozmaya yönelik olduğunu ve bunların millete düşmanlık ettiğini, ifade etmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal bu telgrafında Urfa'da 300, Antep'te 300 ve Maraş'ta da 150 İngiliz askerinin bulunduğunu belirtmiştir³⁷.

Mustafa Kemal, işgal karşısında takip edilecek stratejiyi bölge halkına duyurmanın yanı sıra, İstanbul Hükümeti'ni de bu gelişmeler hususunda uyardı. Nitekim, Mustafa Kemal, daha önceden Maraş, Antep ve Urfa'yı, İngilizlerden sonra Fransızların işgali halinde, halkın önce bunu protesto edeceğini, protestolara itibar edilmediği takdirde her vasıtaya başvurup karşı koyacağını belirtmiş ve milletin itham altında bırakılmaması için, onlardan, gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti. Fakat İstanbul Hükümeti tedbir almak şöyle dursun, yapılacak silahlı bir harekete de karşıydı. İstanbul Hükümetine göre; İtilaf Devletlerinin herhangi birine karşı silah kullanarak başarı elde etmek mümkün değildi. Yine onlara göre; mahalli ayaklanma veya silahlı kuvvet sevki bir sonuç vermeyecek, aksi tesir uyandıracak ve devleti yeni güçlülere sokacaktır. Mustafa Kemal'in bu görüşlere katılması mümkün değildi. O, Fransızların hoş tutulmasında milletin ne tür bir kazancı olacağına kimsenin aklının ermediğini belirterek, şu görüşleri savundu: "Riyakâr ve mutaassıp batı zihniyeti, özellikle zulüm ve haksızlığa uğrayan bir milletin buna ses çıkarmadığını görürse, o milletin hayat hakkı olmadığına, zelil, hakir ve hissiz bulunduğu hükmeder. Hain maksatlarını tatbikte bir korku duymaz. Bu sebeple, yapılan haksızlıklardan, işlenen kabahat ve zulümden dolayı avazımız çıktığı kadar bağırmalı ve düşmanlıklarını dilimiz döndüğü derece yüzlerine vurmalyız ki canımıza kastetmiş olan Avrupa, hayat hakkına sahip olduğumuzu anlasın. Gösteriş ve riyakârlıktan ibaret olan Bab-ı âli politikasına itibar etmiyoruz..."³⁸.

Mustafa Kemal, İngilizlerin, Maraş'ı Fransızlara devretmesi karşısında tepkisini bir çok kez dile getirmiştir. Nitekim, 26 Ekim 1919'da 13. Kolordu komutanı Cevdet Bey'e gönderdiği talimatta; "Urfa, Ayıntap ve Maraş ahalisinin Fransız işgaline karşı ciddi ve azimkârane mukabelesini temin için

³⁷ Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s.648; *Nutuk*, c. I, s.171.

³⁸ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden...", s.226-227.

şimdiden maneviyatlarını yükseltecek telkinatta bulunulması ve suret-i hareketlerinize dair süratle talimât verilmesi mümkündür. Üçüncü Kolordu Kumandanı Beyefendi, Maraş ve Ayıntap'taki teşebbüsâtınızı takviye için, Sivas ve Aziziye'den mümkün olabilen kuvvetleri harekete geçirecektir"³⁹. Bu düşüncelerini uygulamak kararlılığında olan Mustafa Kemal, Maraş'ta Fransız işgalinin başlamasından sonra, Maraş ile Sivas arasında irtibatın sağlandığı Elbistan bölgesindeki milli direnişçilerle de temasa geçmiştir; Elbistan'da bulunan Ali Rıza Bey'e gönderdiği telgrafta; Halka moral verilmesini, halkın desteklenmesini ve göç etmelerine meydan verilmemesini bildirdi. Ayrıca 3.Kolordu Kumandanlığınca Aziziye'den gönderilen süvari bölüğü ile irtibat kurulmasını, milli teşkilat vasıtasıyla işgale karşı konulmasını, ihaneti görülecek kişiler hakkında gereğinin yapılmasını ve bölgeye her türlü yardımın dikkate alındığını belirtti⁴⁰. Aynı tarihlerde Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya da bir telgraf gönderildi. Bu telgrafta kısaca; "Antep, Urfa ve Maraş'ın mütareke hükümlerine aykırı olarak Fransızlar tarafından işgali haberinin, bölge halkında büyük heyecan yarattığı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu işgaller karşısında müdafaa ve mukavemet esasını kabul ettiği, önce durumun Fransızlar nezdinde protesto edileceği, buna Fransızlar tarafından ehemmiyet verilmediği taktirde, milletin, bütün vasıtalara müracaat ederek, bütün mevcudiyetiyle işgal kuvvetlerine karşı koyacağı ifade edilmiş, Hükümetin bölge halkını itham etmemesi ve mesuliyet altında bırakmaması için icap eden siyasi tedbirleri alması istenmişti"⁴¹. Ayrıca Mustafa Kemal, 29 Ekim 1919'da, işgali protesto için bir bildiri yayınladı. Bu bildiri mahalli gazetelerde sansür edildi ise de, Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanan ulusal gazeteler aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu. Mustafa Kemal'in yayınladığı bu bildiri, yabancı kamuoyu ve İtilaf Devletleri üzerinde büyük bir etki yapmış ve Fransız yüksek komiserini telaşlandırmıştır⁴².

Mustafa Kemal, Maraş'ın işgalinden sonra 6 Kasım 1919 tarihinde bir tamim daha yayınladı. Tamimde; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye

³⁹ Öztürk, *Milli Mücadele'de Gaziantep*, s. 65; Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s. 649; Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara, 1974, s. 34-35.

⁴⁰ Baykal, *age.*, s. 34 ; Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden...", s. 227.

⁴¹ Baykal, *age.*, s. 34-35; Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s. 488.

⁴² Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s. 649.

Başkanları tarafından, devletin bir parçası olan Maraş, Antep ve Urfa'nın, Fransızlar tarafından haksız olarak işgal edildiğinin tüm yurt genelinde duyurulmasını istemekte ve ayrıca bu durumun itilaf devletleri elçiliklerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna açıklanmasını ve yapılan bu haksızlığın bir an önce düzeltilmesi gerektiğini bildirmektedir. Bu tamim üzerine yurdun çeşitli yerlerinde Maraş'ın işgalini protesto amacıyla mitingler yapıldı, protesto bildirileri yayımlandı. İngiliz kaynakları, bu hususta kendilerine 81 protesto telgrafının ulaştığını kaydetmektedir⁴³. Mustafa Kemal "haksız yere Adana'da oturan Ermenileri başımıza musallat eden, şimdi de Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal eden bir devlet bizim dostumuz değildir" diyerek o günlerde, halkın Fransızlara karşı duygularını dile getiriyordu⁴⁴.

Fransızlar milli mücadelenin başlarında özellikle İngilizlerle anlaşmazlıkları ve çıkar çatışmaları yüzünden Türklere yakın davrandılar. Fakat Kilikya'dan İngilizlerin çekilmesi ve Fransız işgalinin gerçekleşmesi Türkler arasında bu millete duyulmaya başlanan yakınlığı büsbütün yok etti. 10 Kasım 1919'da 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Ermenilerin, Maraş civarında bir Ermeni devleti kurma gayreti içinde olduklarını bildirmiştir. Bunun üzerine; Heyet-i Temsiliye tarafından, Kilikya'nın tamamının Fransızlar tarafından işgaline mani olunması için elden gelenin yapılması, Adana vilayeti ile Urfa, Maraş ve Ayıntap sancaklarına bildirildi⁴⁵.

Mustafa Kemal, Fransız işgalini protesto etmek amacıyla 16 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye adına yayınladığı bir genelgede; itilaf devletlerinin Türkiye'yi işgal politikalarından vazgeçemediklerini, Barış Konferansının sonucunu beklemeden, istedikleri gibi hareket ettiklerini ve işgallerini pervasızca sürdürdüklerini belirtmiştir. Genelgede ayrıca, bu tür davranışların insanlıktan uzak olduğu gibi adalet duygusuna da aykırı olduğu ifade edilmiş, Barış Konferansında açıklanan ilkelerin ve Wilson prensiplerinin 12. maddesiyle verilen sözlerin önemini yitirdiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra Genelgede, onların bu haksız davranışlarını şiddetle protesto ederek, kendilerini

⁴³ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden...", s.227.

⁴⁴ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve...*, c. I, s.197.

⁴⁵ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s.489.

Türk ulusu ve ülkesi için daha insancıl ve adil duygularla davranmaya çağırılmış ve şu uyarıda bulunmuştur; “Türk Ulusu, esarete razı olmaksızın tüm maddi ve manevi güçleriyle varlığını ve türesel (hukuki) haklarını savunmaya azimle devam edecektir.” Mustafa Kemal’in bu girişimini örnek alan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, İstanbul’daki İtilaf Yüksek Komiserlerine, benzer protesto telgrafları gönderdiler.⁴⁶ Maraş’ın Fransızlar tarafından işgalini protesto için 25 Ekim-16 Kasım 1919 tarihleri arasında ülke içinden toplam seksen beş telgraf çekildi⁴⁷. Mustafa Kemal’in bu uyarılarının kısa zaman içerisinde etkisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Fransız yüksek komiserliğinin bundan rahatsız olduğu görülmektedir. Zira İngiliz Vice Amiral Sir J.De Robeck 19 Kasım 1919 tarihinde Lord Curzon’a bir rapor göndermiştir. Bu raporda.De Robeck; Antep, Urfa, ve Maraş’ın Fransızlar tarafından işgali üzerine o güne kadar aldığı protesto telgrafları hakkında; “Telgrafların az çok birbirinin aynısı olduğunu ve Mahalli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından iyi bir organize ile gönderildiğini”⁴⁸ belirtmiştir.

Mustafa Kemal, işgallere karşı kayıtsız ve suskun kalınmasının ülkeyi ve milleti bir felaketin eşiğine getireceğinin farkındaydı. Bu sebeple yayınladığı tamim, telgraf ve protestolarla siyasi tepkilerini ortaya koymuş ve sonra da eyleme geçmiştir⁴⁹. Mustafa Kemal’in bu faaliyetlerinden rahatsızlık duyan İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla ve Mister Frew adındaki bir rahip, bu konuda Mustafa Kemal’e mektuplar göndermişti. Onuncu mektubunda, imalı olarak Mustafa Kemal’i ve onun kurduğu milli kuvvetleri kastederek, Maraş’ta Fransızlara karşı gereğinden fazla kışkırtma yapıldığını, halkın, Kolordu komutanının takip ettiği yumuşak siyasete aykırı bir davranışa sürüklendiğini belirtti⁵⁰. Ancak bu iddiaların aksine Fransızlar Maraş’ta halkın dini ve milli duygularını rencide edebilecek hareketlerden de kaçınıyorlardı. Nitekim Türk milleti için kutsal bir öğe olarak kabul edilen Türk bayrağının Maraş kalesinden indirilmesi teşebbüsü üzerine 28 Kasım 1919’da “Bayrak

⁴⁶ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve...*, c. I, s.197.

⁴⁷ Eyicil, “Maraş Mücadelesinde...”, s. 652.

⁴⁸ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919- 1938)*, c. I, Ankara, 1992, s. 222.

⁴⁹ Nutuk, c. I, s. 373.

⁵⁰ a.g.e, c. I, s. 399.

Olayı” diye bilinen üzücü hadise meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra Fransızlara güvenen Ermenilerin şımarıklıkları ve taşkınlıkları dayanılmaz boyutlara ulaşmış ve şehirde olayların artması üzerine güvenlikten eser kalmamıştı⁵¹. Bayrak olayında Maraş halkı büyük bir cesaret ve kahramanlık ruhuyla hareket etti. Bu olaydan sonra Fransızlar için artık Maraş’ta kalmak pek de mümkün olmayacaktır. Çünkü Maraş’taki milli mücadele hareketini tetikleyen Bayrak Olayı sonrası Fransız işgal kuvvetleri Maraş halkının mücadele azim ve iradesinin günden güne daha da arttığını göreceklerdir. Maraş’ta Fransız işgaline karşı daha organize bir şekilde mücadele etmek için

⁵¹ 27 Kasım 1919’da Maraş Ermenileri içinde en nüfuzlu ailelerden birisi olan Hırlakyan’ların evinde bir ziyafet tertip edilmişti. Ziyafette yemekler yenilip içildikten sonra Fransız askeri valisi Yüzbaşı André, Hırlakyan ailesini şerefli etmek için Hırlakyan’ın iki torunundan Hovsep’in kızı, müstakbel Ermenistan Prensesi Helena’yı dansa davet etti. Ancak nazik bir şekilde reddedildi. Buna sinirlenen Yüzbaşı André reddedilmesinin sebebini sorunca, Prenses “Sizinle dans edememekten üzgünüm, çünkü kendimi hala esaret ve zillet içinde yaşayan bir kadın olarak görüyorum. Kalesinde Türk Bayrağı dalgalanan bir memlekette Fransızların hakim oldukları ve bizim emniyet ve hürriyet içinde yaşadığımızı nasıl düşünabiliyorsunuz?” diyerek, Yüzbaşı André’yi tahrik etti. Bunun üzerine kaledeki Türk Bayrağı’nın indirilmesi için emir verildi. Bu emir gereğince Binbaşı Sıtkı, adamlarını göndererek kaledeki Türk Bayrağı’nı indirdi. Kalede bulunan Türk askerleri sayıları yetersiz olduğu için bayrağın indirilmesine ses çıkartamadılar. Daha sonra şehre inerek bu durumu halka duyurdular. 28 Kasım 1919 Cuma sabahı kale burcunda bayrağını göremeyen Maraşlılar büyük bir endişeye kapıldı. İşgalcilere karşı nefretleri bir kat daha arttı. Bkz., Akbıyık, *Milli Mücadele...*, s.135-137; Yaşar Türkkorur, “Tarihte Kahramanmaraş”, *Dünyada Madalyalı Tek Şehir*, (64.Özel Sayı), Ankara, 1984, s. 11; Kısakürek ailesinden Avukat Mehmet Ali Bey de bu gelişmelerden büyük bir endişe duymuştu. 28 Kasım 1919 sabahı kalede dalgalanan Türk bayrağını göremeyince “Alem-i İslâm’a Hitap” adıyla bir beyanname hazırladı. Yedi nüsha olarak çoğalttığı beyannameyi Ulu Camii, Çarşıbaşı Camii, Sarayaltı Camii ve Arasa Camii’nin görülebilecek yerlerine astırdı. Bu beyanname şunlar yazılıydı: “Ey yüce Osmanlı milleti, vaktine hazır ol. 1300 seneden beri Hz. Allah’ı ve Yüce Peygamberini hizmetine razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcundaki Al Sancağın, bugün Fransızlar tarafından indirilip, yerine kendi bayrağı konuldu. Şimdi, acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslâm gayreti hiç mi yok! Karışıklık arzu etmeyelim. Yalnız pür vakar ve azametli olarak o Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar olgunlukla yerlerimize dönelim. Korkma, seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen güvenerek Allah’a varlığını gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti ve hatta bütün Fransız milleti kıramaz, buna emin ol”. *Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş*, Garanti Leasing, Bizim İller I, Ankara, 1992, s. 65; Yaşar, Türkkorur, “Tarihte Kahramanmaraş”, *Dünyada Madalyalı Tek Şehir*, (64.Özel Sayı), Ankara, 1984, s. 10; Akbıyık, *Milli Mücadele...*, s. 136-138; Ulu Camiye Cuma namazı için gelen ve bu beyannameyi okuyan Cemaat içinden bazıları, bayrağın indirilmesinin “bağımsızlığa vurulmuş bir darbe” olduğunu söylediler. Halk bu duygular içinde camiye girdi. Ezan okundu. Sünnetler kılındı. Hatip hutbeye başladı. Bu sırada “Bayraksız namaz kılınmaz” sesleri duyuldu. Bunun üzerine minberde bulunan Ulu Camii İmamı Rıdvan Hoca da halkın duygularına tercüman olarak; cemaatin doğru söylediğini, hürriyeti elinden alından alınan bir milletin Cuma namazı kılmasının dinen uygun olmadığını söyledi. Bkz., Akbıyık, *Milli Mücadele...*, s.139.

⁵¹ Şivgin, “Mustafa Kemal’in Maraş’ın...”, s. 486.

Mustafa Kemal'in emir ve direktifleri doğrultusunda 29 Kasım 1919'da Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu⁵². Ayrıca Maraş'taki Kuvva-yı Milliye Teşkilatı da tamamlanarak bu kuvvetlerin başına subaylar, komutan olarak atandı⁵³. Maraş Kuvva-yı Milliye Teşkilatına, işgalcilere karşı, milli güçleri organize ve komuta etmesi için, Heyet-i Temsiliye tarafından, Kılıç Ali Bey'in başında bulunduğu bir gurup subay ile birlikte⁵⁴ Yüzbaşı Selim (Kurtoğlu Yörük Selim) beyler memur edildi. Maraş bölgesinin bağlandığı 3. Kolordu Komutanı ise, Kurmay Albay Selahattin Bey idi. Böylece Maraş'taki milli kuvvetler bu şekilde teşkilatlanmış ve mücadeleye hazır hale getirilmişti⁵⁵.

Mustafa Kemal Maraş'taki bazı Çerkez vatandaşlarımızın, sözde, Maraş'ın bütün Çerkezleri adına Cebel-i Bereket Governörünün Maraş'a gönderilmesini, Antep'teki Fransız askeri komutanından istemelerini şiddetle kınadı. Hatta buna izin veren Maraş Mutasarrıfına üzüntülerini bildirdi. Mustafa Kemal, bu konuda Maraş Mutasarrıfına gönderdiği yazıda; "Bütün halk haksızlık üzerinde yapılan işgali protesto ederken, her tarafta, Kuvva-yı Milliye bu işgale karşı müdafaa karar vermişken, böyle bir telgraf çekilmesine müsaade edilmiş bulunulması son derece üzücü görülmüştür. Durumun incelenmesini, müsebbiplerinin Osmanlı kanunları dahilinde cezalandırılmasını ve Hükümet-i Merkeziye'ye bilgi verilmesini rica ederim"⁵⁶ diyerek düşüncelerini dile getirmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal, Maraş'a gelecek Governörün şehir eşrafı ve şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanmamasını istedi ve bu konuda İstanbul Hükümetinin dikkatini çekti⁵⁷.

Mustafa Kemal'in işgallerin protesto edilmesi ile ilgili faaliyetlerinden tedirginlik duyan Fransızların Suriye Yüksek Komiseri George Picot, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'i ziyaret etmişti. Bu görüşmede Mustafa Kemal, Picot'a, Fransızlar tarafından işgal edilen bölgelerin boşaltılmasını, aksi taktirde Türk halkının savaşa devam edeceğini açık bir şekilde söyledi. Picot da, Mustafa Kemal'den, Kilikya'da bir ihtilâl havası yaratmaktan kaçınmasını talep

⁵² Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s. 650.

⁵³ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s.487.

⁵⁴ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. I, 3. Baskı, XXIII. Dizi-Sa.2/2, Ankara, 1989, s. 2; Jeltakov, "Antifransuzkoe Vosstanie v Maraşe...", s. 33.

⁵⁵ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s. 487.

⁵⁶ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtarılması...", s. 228.

⁵⁷ **Nutuk**, c. I, s. 412.

etti ve bir takım menfaatler karşılığında Antep, Urfa ve Maraş'ı boşaltacaklarını söyledi. Ancak bu görüşme hiçbir sonuç vermedi. Bu sırada Maraş'taki olaylar şiddetini artırmıştı⁵⁸. Maraş bölgesinde halkın güçlü mukavemetiyle karşılaşan Fransızlar, bu direniş karşısında, er ya da geç bir çatışmanın başlayabileceğini tahmin ettiklerinden zaman kaybetmeden Maraş'a takviye birlikleri getirmeye başladılar. Ancak onların nasıl bir maksat peşinde koştuklarını sezmiş olan halk, karşı tedbirleri almakta gecikmemişti. Nitekim 7 Ocak 1920'de İslahiye'den Maraş'a hareket eden bir Fransız birliğine büyük zayıat verdirilmişti. Bununla beraber, Fransızlar Maraş'a kuvvet yollamaya devam etmişler, yolları üzerindeki köylerde tecavüze varan hareketlerde bulunmuşlardı⁵⁹. İngiliz ve Fransız işgalcilerinin barışçıl Türk halkına yaptıkları yağmalamalar, zulüm ve rezaletler halk arasında öfkeye ve protestolara sebep oldu⁶⁰. Bu durum bölge halkının sabrını tüketti ve onları, sonunun nereye varacağı kestirilemeyen bir savaşın içine doğru itti⁶¹.

Böylelikle Maraş'ta 22-23 Ocak 1920'de savaş başladı. Savaş tüm şiddeti ile sürerken Mustafa Kemal'in, 24 Ocak 1920'de yayınladığı genelge, Güneydoğu ve Kilikya'da kurtuluş umudunun artmasında önemli rol oynadı. Mustafa Kemal'in, Batı Anadolu Umum Kuvva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat Bey ile hazırladığı bu genelgede; Maraş'ta 1200 kadar Fransız sömürge ve Ermeni askerinin tespit edildiği, Maraş ve Pazarcık halkının karşı koyması üzerine 21 Ocak 1920'de şiddetli bir çarpışma başladığı, bu çarpışmalarda fevkalade fedakarlık gösterildiği ve Fransız işgal bölgesindeki halkın tecavüze uğradıkları belirtiliyordu. Ayrıca bu genelgede 3. Kolordunun Maraş'a her türlü yardımda bulunması ve diğer Kolorduların da kendi bölgelerinde teşkilatlanarak işgal bölgesine milli müfrezeler göndermeleri istenmekteydi.

Mustafa Kemal, 23 Ocak 1920'de Elbistan Heyet-i Merkeziyesi'nin ve bir gün sonra da 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in telgraflarını almıştı. Maraş'taki şehir içi çatışmalarının başlaması üzerine çekilen bu telgraflarda, olayların şiddeti anlatılıyor ve protestolar bildiriliyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal de 25 Ocak 1920'de ilgili makamlara bir tamim yayınlamış ve bu tamimde; "Maraş'ta Fransızlar ve Ermeniler, Müslümanları katletmektedirler.

⁵⁸ Şıvgın, "Mustafa Kemal'in Maraş'ın...", s. 491.

⁵⁹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, c. III, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1991, s. 193-194.

⁶⁰ Jeltakov, "Antifransuzkoe Vosstanie v Maraşe...", s. 32.

⁶¹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar...**, 194.

Her yerde, halkın, derhal mitingler yaparak Makâm-ı Sadarete ve mümessillere telgrafla protesto etmeleri ve âlem-i insaniyetten bu katliama nihayet verilmesini talep eylemeleri tamim olunur” demişti. 26 Ocak 1920 tarihinde 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir de Heyet-i Temsiliye’ye bir telgraf gönderdi. Karabekir, bu telgrafında, Maraş’taki katliamı 3. Kolordu istihbaratından öğrendiğini ve olayların protesto edilmesi için muhtelif bölgelerde mitingler yapılması gerektiğini bildirdi. Bu dönemde Maraş’taki olaylar o kadar şiddetlendi ki İstanbul Hükümeti de bu duruma kayıtsız kalamadı ve şiddetle protesto etti⁶².

M. Kemal Paşa’nın 24 Ocak 1920 tarihli Kilikya bölgesi ile ilgili gönderdiği genelgeden başka 25 Ocak 1920’de de Kolordulara ve öteki askeri birliklere göndermiş olduğu talimatnamesinde; *Fransız kuvvetlerinin hepsini buldukları yerde kuşatmak ve ufak garnizonlardan başlayarak esir almak ve yok etmek, tünelleri, köprüleri yıkmak, yolları tahrip etmek, gezici müfrezelerle yolları kesmek, Fransızların birbirleriyle bağlantılarına engel olmak, Fransızlara karşı ilk ayaklanmayı Urfa’da hemen başlatmak ve aşiretleri kışkırtarak harekete geçirmek* gibi hususlar ortaya konmuştu. İşte bu tedbirlerin alındığı sırada, Maraş’ta, Fransız ve Ermeniler tarafından Müslümanların katliamı, insanlığı dehşete düşürecek surette devam ediyordu. Buna karşılık Maraş halkı tek bir yürek olup kahramanca mücadele etmekteydi. 1 Şubat’tan itibaren Maraş’ta savaş daha da şiddetlenmiş, o gün Fransızlar tarafından Maraş Çarşısı yakılmıştı. 2,3,4 ve 5 Şubat’ta da savaş bütün korkunçluğu ile devam etti. 6 Şubat’ta şehrin üstünde bir Fransız uçağı görüldü. 8 Şubat’ta 300 kişilik bir Fransız birliği dağ bataryası ile şehre girdi ve bombardıman devam etti⁶³. Bu sırada, Fransızlarla birlikte, Ermeniler tüm şımarıklıkları ile şehirde akıl almaz katliamlar yapıyorlardı. Fransızların Maraş’ı işgalinden beri Ermeniler tarafından yapılan bu vahşetin protesto edilmesi için Mustafa Kemal, daha önceden çeşitli yerlere mektuplar yazmıştı. İngiliz işgalinden sonra Fransız işgali altında kalan Maraş ve çevresinde Ermeni faaliyetlerinin had safhaya ulaşması ve Fransız yetkililerinin buna seyirci kalması İtilaf devletlerinin bölgeye yönelik sinsi politikalarını da ortaya koyuyordu. Nitekim, Doğu Anadolu’da büyük bir Ermenistan kuramayacaklarını anlayan İtilaf Devletleri, Adana, Maraş, Antep ve Urfa havalisinde küçük bir Ermenistan kurmaya karar

⁶² Şıvgın, “Mustafa Kemal’in Maraş’ı in...”, s. 492.

⁶³ Tansel, *Mondros’tan Mudanya’ya...*, c. III, s. 194, 197.

vermişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, bölgede kurulacak milli cemiyetlerin, halkı işgallere karşı teşkilatlandırmalarını ve milli müfrezelerin Fransız kıtalarını vurması gerektiğini söyledi⁶⁴. Böylece Mustafa Kemal, İtilaf Devletlerinin bölgeye yönelik bu planlarının gerçekleşmesine engel olmak istemişti.

Bu sırada Avrupa basınında, Maraş’ta Ermenilerin katledildiği haberleri yayınlanıyordu. Aslında Maraş’ta katledilenler Ermeniler değil, bilakis Ermeniler tarafından katledilen Maraşlı’lardı. Çünkü işgalci kuvvetler tarafından silahlandırılan Ermeniler, gördükleri himayeden cesaret alarak, intikam duygusu ile her tarafa insafsız bir şekilde insanları öldürmekte ve evleri yakmaktaydılar. Bu vahşete maruz kalan Müslümanlar sadece namuslarını ve canlarını korumak için karşı koymuşlardı. Ancak bu katliamları görmezlikten gelen Batılı Devletler hala Ermenileri korumaya yönelik politikalarına devam etmekteydiler. Nitekim Ermenileri himaye eden devletlerin başında gelen İngilizlerin “Maraş’ta Ermeniler katledildi mi?” sorusu karşısında Mustafa Kemal; “Ermeni katliamına Yunanlılar da katıldıkları halde İtilaf Devletleri buna mani olmamaktadır. Maraş’ta Fransız askerleri ile beraber milletimize saldıran Ermeniler katledilmiş olmayıp bilakis Fransız askeri kendilerini terk edip çekildikten sonra Onlar, Müslümanlar tarafından himaye edilmiş ve şefkatle muamele edilmiştir...”⁶⁵ diyerek tarihi gerçekleri içeren bir cevap vermişti.

Mustafa Kemal’in siyasi ve askeri faaliyetleri ile Maraş’taki direniş daha örgütlü hale getirilmiştir. Ancak Fransız işgal kuvvetleri bu direnişe rağmen pek de çekilme niyetinde değillerdi, bölge halkı büyük bir tehlike içerisindeydi. Bu sebeplerden dolayı Mustafa Kemal, Fransızları İngilizlerden ayırarak bir antlaşma yapmaya zorlayan faaliyetlerde bulunmaya başladı⁶⁶. Mustafa Kemal, Suriye ve Kilikya’nın paylaşılması konusunda İngiltere ve Fransa arasında anlaşmazlık olduğunu çok iyi biliyordu. Nitekim, Maraş savunmasında Türklere karşı İngiltere ve Fransa’nın ortak hareket etmemeleri Mustafa Kemal’i cesaretlendirdi⁶⁷. O, Suriye’deki Arap milliyetçileri ile münasebetler kurarak İngiliz ve Fransızları bu bölgede zor durumda bırakmak istedi. Suriye ve Irak’ta

⁶⁴ Akbıyık, “Maraş’ın Düşman İşgalinden Kurtarılması...”, s.227.

⁶⁵ Eyicil, “Maraş Mücadelesinde...”, s.653-654.

⁶⁶ Selahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Türk Dış Politikası*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.II, Ankara 1991, s.69.

⁶⁷ Eyicil, “Maraş Mücadelesinde...”, s.662-663.

Fransızlarla İngilizlere karşı bir harekât başlattı. Bu sayede Fransızların dikkati Suriye'ye çekilmek suretiyle Güney cephesindeki milli kuvvetlerin güçlenmesi için uygun şartlar ortaya çıkarılmaya çalışıldı⁶⁸. 8 Şubat 1920 tarihinde Aziziye (Pınarbaşı) Kaymakamlığı, Maraş'a gönderilmek üzere 150 asker temin etti. Mıntıka Kumandanlığı'nın getireceği kuvvet ile beraber asker sayısı 200 oldu. Maraş'taki mücahitlerin çok zor durumda kalmalarından dolayı bu kuvvetin bir an evvel yardıma yetişmesi istendi. 10 Şubat 1920'de Maraş hala kuşatma altındaydı. Şehrin büyük bir kısmı harap edilmiş ve bir kısmı da yanmıştı. Ermenilerin katliamları da devam ediyordu. Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal, Ermenilerin yapmış olduğu katliamlara göz yuman ve hatta onlara destek veren Fransız işgal kuvvetlerine, karşı konulmasını emretti. Çünkü bu katliamların yapılmasına Fransızlar sebep oluyordu⁶⁹. Nitekim Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, 11 Şubat 1920'de Emin Arslan'a* gönderdiği bir şifrede "Fransızların, silahlandırdıkları Ermenilerle birlikte, işgal ettikleri bölgede zulümle yetinmeyerek, Maraş'taki Müslümanları öldürdüklerini, Maraşlılar'ın bu katliama rağmen mukavemet gösterdiklerini... Fransızların, Maraş'taki kuvvetlerini takviye ederek, zulmü artırmak istedikleri anlaşıldığından, Maraş'a yardım için Adana, Ayıntap ve Maraş işgal bölgesinde ciddi ve kesin girişimler gerektiğini..." belirtmiştir⁷⁰.

Fransız işgal güçlerinin şehirdeki bombardımanı 10 Şubat'ta da sürmüştü. Maraş halkı zaten sayı ve silahça çok zayıf durumda olduğundan, artık dayanma güçleri kalmamıştı. Ancak Fransızların da durumu pek iyi değildi. Çünkü 8/9 Şubat'ta Urfa'ya girmiş olan Türk milli kuvvetleri Fransızları güç duruma düşürmüştü. İşte bu sıralarda, Fransızlar, Türklerle anlaşmak için İngilizlerden gizli olarak, Amiral De Bon'u, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye göndermek istediler. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına verdiği cevapta, Fransızların bu isteklerinin kabul edilmesi için; önce, Kilikya, Maraş, Antep ve Urfa'yı boşaltmaları gerektiğini, ancak bundan sonra kendileri ile anlaşabileceğini bildirerek Fransızların bu isteklerini reddetmiş ve onlara güveninin kalmadığını bildirmişti. Çünkü onlar, Kuvva-yı Milliye'ye düşmanca hareketlerden sakıncalarını, işgal bölgelerini genişletmeyeceklerini,

⁶⁸ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve...*, c. I, s.194.

⁶⁹ Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s. 662-663.

* Adana'ya bağlı Mersin ve havalisi Kuvva-yı Milliye Umum Fedai Müfrezeler Kumandanı. Bkz., Çelik, *Milli Mücadele'de Adana...*, s. 349.

⁷⁰ Çelik, *age.*, s. 322.

Müslümanlara karşı iyi davranacaklarını vaat ettikleri halde sözlerinde durmamışlar, aksine işgal bölgelerini Maraş ve Urfa'ya kadar genişletmişlerdi⁷¹.

Maraş'ta Fransız işgal güçlerine karşı verilen mücadelenin ilk aşamalarında gelişmeler pek de iç açıcı değildi. Zira Türk Kuvva-yı Milliyesi Fransız topraklarının ateşi altında dağılmaya mecbur olmuştu. Dışardan yeni milli kuvvetler toplansa da toplanan kuvvetlerin Maraş'a yardıma gelene kadar şehrin direnmesi mümkün görünmüyordu. Ayrıca şehirde mermi de kalmamıştı⁷². Mustafa Kemal, şehir dahilindeki çarpışmaların devam ettiği sırada yayınladığı tamimlerle Maraş halkına yardım çağrısında bulunmuştu. Nitekim 10 Şubat 1920'de yayınladığı bir tamimde; "İnsaniyetin tüylerini ürpertecek zulümlere maruz kalan Maraşlı kardeşlerimizin ihtiyaçlarını karşılamak ve imdatlarına yetişen kahraman Kuvva-yı Milliye fertlerinin zaruri masraflarına medar olmak üzere toplanacak yardımların Maraş Müdafaa-i Hukuk Merkeziyesi emrine ödenmek üzere Ziraat Bankası Elbistan şubesine gönderilmesi rica olunur"⁷³ demiştir.

Mustafa Kemal'in Maraş'taki direnişi güçlendirmesine yönelik bu girişimlerine rağmen Fransa'nın Maraş'taki işgali devam etmekteydi. Fakat her şeye rağmen Maraş halkı da teslim olmamakta kararlıydı. Nitekim Maraşlıların bu direnişi karşısında Maraş'taki Fransız kuvvetleri, 22 gün süren bu mücadeleden sonra 9 Şubat'ta aldıkları karar gereğince 10 Şubat'ı 11 Şubat'a bağlayan gece, şehri terk ederek, İslahiye yönüne doğru çekildiler⁷⁴. Fransızların çekilme kararı üzerine bir çok Ermeni de onlarla birlikte gitmek istemiş, ancak Fransızlar çekilmeyi gizli tuttuklarından Ermenilerin bu isteklerine karşı gelmişlerdir. Buna rağmen Ermeni lejyon askerleri ve Rus Albay Simonoff'un ısrarı ile Ermenilerin bu istekleri kabul edilmiştir. Buna göre Ermeniler bir kilometre ara ile Fransızları takip edeceklerdir. Fransızlarla birlikte İslahiye'ye doğru kaçan Ermeniler ağır kış şartları altında büyük kayıplar vererek yola devam etmişlerdir⁷⁵. Kaçan Fransızların Aksu köprüsüne doğru çıkardığı öncü birliklerin komutanı binbaşı Bernard'ın taburu, Milli kuvvetlerin şiddetli ateşi ile karşılandı. Tabur ağır zayıat verdi. Fakat Fransız birliklerinin yoğun ateşi sonucu sayıca az olan çeteler geri çekildiler. Fransızlar İslahiye'ye doğru

⁷¹ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya...*, s. 200-201.

⁷² Akbıyık, *Milli Mücadele...*, s. 233.

⁷³ Akbıyık, *age.*, s. 291.

⁷⁴ Akbıyık, aynı yer, s. 291; Yetişgin, "Ermenilerin Maraş'tan...", s. 72.

⁷⁵ Yetişgin, "Ermenilerin Maraş'tan...", s. 74.

çekilirken müteaddit defalar Türk kuvvetlerinin saldırısına uğradılar ve ağır kayıplar verdiler. Fransızlar şiddetli bir kar fırtınasında İslahiye'ye geldiler. Adana'da bulunan Birinci Tümen Komutanı General Dufiot, bu çekilme haberini alınca, derhal İslahiye'ye geldi⁷⁶.

Fransızların Maraş'tan çekilmesini takiben Hükümet binasına ve resmi dairelere Türk bayrağı çekildi. Şehrin asayişini temin için Elbistan'da bulunan askeri kuvvetler Maraş'a hareket etti. Fransızlar Maraş'ı terk ederken savaşın ilk günü tutukladıkları Belediye Reisi Hacı Bey, Şişmanzade Arif, Kocabaşzade Hacı Naci ve Mühendis Abdullatif Beyleri de beraberinde götürdüler. Bu kişilerden bir haber alınamaması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı Başyaveri Salih Bey'e bir telgraf çekerek, bunların kurtarılması için Hükümetin gerekli teşebbüste bulunmasını istedi. İstanbul Hükümetinin teşebbüsü ve Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un ricası üzerine Fransızların ortadoğu orduları başkumandanı ve Beyrut Yüksek Komiseri General Gouraud, tutuklu bulunan Maraş ileri gelenlerinin bırakılmasına razı oldu. İki azanın şehit olması, dört azanın da Fransızlar tarafından götürülmesi üzerine dağılan Maraş Heyet-i Merkeziyesi tekrar oluşturuldu⁷⁷.

Mustafa Kemal, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ve Belediye başkanlığına gönderdiği kutlama mesajında; "Yirmi güne yakın bir zaman zarfında Ermenilerle birleşen Fransız kuvvetlerine her türlü mahrumiyet içinde karşı koyan ve muvaffak olan Kahraman Maraşlılar'ı bütün memleket namına tebrik ederiz. Maraşlılar bu kahramanca müdafaları ile millet davasının yüceliğini, milletimizin yaşamak, müstakilen yaşamak hususundaki iradelerini bütün dünyaya karşı ilân ettiler. Şehitlerimize dualar, kahramanlarımıza hürmetler"⁷⁸ diyerek Maraşlıları tebrik etmiştir. Mustafa Kemal'in, şehrin kurtuluşu ile ilgili gönderdiği bu telgrafında, Maraş halkı için, tarihimizde ilk defa şanına uygun bir şekilde "Kahramanmaraşlı kardeşlerimiz" diye hitap ettiği görülmektedir⁷⁹.

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye şubelerine gönderdiği mesajda; "Düşman taarruzuna karşı kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz yirmi güne yakın bir zamandan beri kan ve ateşler içerisinde istilacı

Fransızlarla, onların silahlandığı acımasız Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10/11 Şubat gecesi düşmanı İslahiye istikametinde firara mecbur ederek mevcudiyet-i millilerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır"⁸⁰ diyerek Maraş'ın kurtuluş müjdesini verdi.

Ayrıca Maraş'ta çarpışan Kuvva-yı Milliye'nin zaruri masraflarını karşılamak ve yaralarını sarmak amacıyla yurt çapında bir tamim yayınlamak suretiyle herkesin yardımında bulunmasını istedi. Bu tamim üzerine yurdun bir çok yerinden Maraş halkına yardım maksadıyla 22.000 Türk lirasının Elbistan Ziraat Bankası Şubesine gönderildiği anlaşılmaktadır⁸¹.

Maraş'ın kurtuluşu Urfa'da Fransızlara karşı savaşan halka moral kaynağı oldu. Bunun üzerine Türk tarafı 13 Şubat'ta Urfa'daki Fransız kuvvetleri kumandanlığına bir ultiatom verdi. Ultimatomda; Maraş'taki Fransız kuvvetlerinin şehir halkı karşısında tutunamadıkları ve geri çekildikleri bildirilerek teslim olmaları istendi⁸².

Maraş'ta ise düşmanın kaçtığı haberi duyulunca; yirmi iki gün, gece ve gündüz kan, ateş, soğuk ve açlık içinde savaşan ve çok sayıda şehit veren halk, sokaklara fırladı. Köylerde bulunanlar ve Elbistan'a gitmek zorunda kalanlar peyderpey gelmeye başladılar. Ahali birbiri ile kucaklaşıp gözyaşları içinde bayramlarını kutladılar⁸³.

Maraşlılar, daha zafer şenliklerini bitirmeden ilk müfrezelerini de hazırladılar. Kılıç Ali Bey komutasındaki bir birlik 29 Şubat'ta Antep'e hareket etti. Bu kuvvet İslahiye'deki Eğbez'de düşmana saldırdı. Maraş'ın yardımı koşması, Antep halkına da şevk verdi⁸⁴.

Bu sırada Fransızlar Maraş'ta uğradıkları yenilgiyi bir türlü hazmedemiyorlar, şehre tekrar dönmenin planlarını yapıyorlardı. Mustafa Kemal, bir kurmay asker olarak bunun farkındaydı. Bu sebeple; Fransızların Maraş'a yapabilecekleri geri dönüş hareketlerini önlemek için, birinci hat olarak Bahçe-Belpınar ve Belpınar'ın doğusundaki dağlarda, ikinci hat olarak Gavur Gölü tarafında, üçüncü hat olarak da Maraş'ın güneyindeki boğazda, millî müfrezelerin bulundurulmasının uygun olacağı görüşündeydi. Böylece

⁷⁶ Özalp, *Mustafa Kemal ve ...*, s. 236.

⁷⁷ Akbıyık, *Millî Mücadele...*, s. 245.

⁷⁸ Akbıyık, *age.*, s. 252.

⁷⁹ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtarılması...", s.230.

⁸⁰ Özalp, *Mustafa Kemal ve ...*, s. 238.

⁸¹ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtarılması...", s. 230.

⁸² Akbıyık, *Millî Mücadele...*, s. 252.

⁸³ Özalp, *Mustafa Kemal ve ...*, s. 236.

⁸⁴ Özalp, *age.*, s. 261.

Fransızların Maraş'a doğru yapabilecekleri bir askeri hareketin önüne geçilecekti. İstanbul Hükümeti, Maraş halkı ve orada kalan Ermenilerin sefaletini ileri sürerek, Fransızlardan işe yardımı talebinde bulundu. Ancak Fransızlar bazı şartlar ileri sürdüler. Bunların başında; Maraş'taki Türk kuvvetlerinin kuzeye çekilmesi ve Türklerin ellerindeki silahları teslim etmeleri şartı bulunuyordu. Kabul edilmesi mümkün olmayan bu şartlara, Maraş Mutasarrıf vekili İrfan Bey karşı çıktı. Mustafa Kemal ise; İrfan Bey'in fikrine katıldığını, Fransızları Maraş'a davet etmenin millete hakaret demek olacağını belirtti ve şu görüşleri savundu: "Birecik ve Urfa'da Fransız topları Türk köylerini tahrip, Fransız kurşunları masum Türk ahalisini katlederken, daha Maraş'taki yangın sönmemişken, kendi davetimiz ve ağırlamamız ile Fransız kuvvetlerini Maraş'a yerleştirmek ve Türkler tarafından sefalete terk edildiği iddia edilen Ermenilerin hayatının kurtarılması için, Fransızlardan işe dilenmiş rolü yapmak elbette mantıksız ve vicdansız bir harekettir. Bunu yapmakla havalideki Türk ahalisinin manevi gücünün kırılacağı açıktır." Mustafa Kemal'in bu girişimi, Fransızların yardım bahanesiyle Maraş'a tekrar dönme teşebbüslerini önlemiş oldu⁸⁵. Böylece Maraş bölgesindeki Fransız işgali, bölge halkının milli birlik ve beraberliğinin en güzel örneği olan bu destansı mücadeleyle sona ermiş oldu.

Hiç şüphe yoktur ki bu mücadelede siyasi ve askeri faaliyetleriyle, bölgenin işgalden kurtarılmasında çaba sarf eden Mustafa Kemal, Güney cephesindeki işgalci devletlerin kuvvetlerine karşı orduyla değil, halkla savaşmayı tercih etmişti. Yüzyıl önce "halk savaşı" adını alan bu savaş, aslında, gerilla savaşının bir parçası gibi olsa da Güney cephesindeki halkın, gerilla savaşı değil tam anlamıyla bir "halk savaşı" yaptığı anlaşılmaktadır⁸⁶.

Kurtuluş Savaşı başlangıcında Maraş'ta, Fransız işgal kuvvetlerine karşı yapılan bu direniş, bölgesel bir direniş gibi görünse de sonuçları bakımından büyük önem taşımaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan milli mücadele hareketi devam ederken Maraş'ta Milli Mücadelenin ilk zaferinin kazanılmış olması milli kuvvetlerimizin itibarının artmasına sebep olmuştur. Nitekim bu gelişmeler sonunda Fransızlar, 20-21 Ekim 1920'de Ankara ile anlaşma yapmaya mecbur oldular. Maraş'ta kazanılan bu zafer, Anadolu'daki milli mücadelenin başarıya ulaşmasında tetikleyici bir rol oynadı. Maraş

⁸⁵ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulması...", s.231.

⁸⁶ Nurettin Türksan, "Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi" I. Tarih Semineri Bildirileri, III, Ankara, 1983, s.28.

savunmasının olumlu etkisiyle devam eden Milli Mücadele hareketi, Anadolu'daki bütün yabancı kuvvetlerin kovulmasıyla sona erdi. Mustafa Kemal, Milli Mücadele hareketi neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve Türk ulusunun yeniden tarihteki şerefli yerini almasını sağladı⁸⁷.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere Maraş'ın düşman işgalinden kurtarılmasında Mustafa Kemal'in büyük rolü olmuştur. Bu durum, Türk milleti'nin artık İstanbul Hükümeti'nden bir beklentisinin olmadığını, bütün ümidini Heyet-i Temsiliye başkanı olarak Mustafa Kemal'e bağladığını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. Kazanılan her zaferin arkasında büyük bir kumandan vardır. Maraş'ta kazanılan zaferin görünen kahramanı Maraş halkı, görünmeyen büyük kumandanı da Mustafa Kemal Paşa olmuştur⁸⁸.

Türk milletinin, Batılı emperyalist devletlere karşı vermiş olduğu bu özgürlük mücadelesinde, Maraşlılar büyük bedeller ödeyerek Cumhuriyete giden yolda önemli bir katkı sağlamışlardır. Maraş bölgesindeki mücadeleyi anlamlı kılan en önemli hususiyetlerin başında tamamen Maraş halkının özverisi gelmektedir. Çünkü Maraş halkı bu savaşta silah ve cephanesiz mücadele etmiştir. Diğer yandan bu zafer, milli mücadelenin ilk zaferi olmuştur. Bu başarının doğurduğu etkilerin dalga dalga Anadolu'nun bir çok bölgesine yayılmış olması da ayrı bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu mücadelede bütün Anadolu Türklüğü'nün göstermiş olduğu destek ve yardımlar, vatan bütünlüğünün sağlanması açısından, milli birlik ve dayanışmanın önemini ortaya koymuştur. Bu itibarla dün Kuvva-yı Milliye ruhuyla bu birlik ve beraberliği sergileyerek her türlü güçlüğü üstesinden gelmiş olan bu asil milletin, bu gün de aynı duyarlılığı göstermesi gerekmektedir. Zira aradan geçen bunca zamana rağmen Batılı emperyalist devletlerin, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yıkıcı ve bölücü faaliyetlere destek verdikleri görülmektedir. Bütün bu gelişmeler karşısında geçmişte nasıl ki Mustafa Kemal'in önderliğinde yürütülen bu mücadelede Maraş, Antep, Urfa, Adana ve diğer yurt topraklarında milli hassasiyetlere sahip çıkılmışsa, Türk milletinin, bu gün de, ülkemizin bütünlüğü için aynı kararlılık içerisinde olması gerekmektedir. Bunun için halkımızın milli birlik ve beraberliğini sürdürerek, sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir.

⁸⁷ Eyicil, "Maraş Mücadelesinde...", s.667-668.

⁸⁸ Akbıyık, "Maraş'ın Düşman İşgalinden Kurtulması...", s.231.

ABSTRACT

MARAS AND MUSTAFA KEMAL IN THE NATIONAL STRUGGLE

After the Moudros Armistice, signed in 30 October 1918, the British invaded Mosul on 3rd. November of 1918 and Antep on 1st. January of 1919. Moreover, they invaded Maras on 22nd. January of 1919, justifying the invasion with article the 7th of the Armistice. At this time, Mustafa Kemal was in Istanbul. Having appointed as the inspector of 9th Army, Mustafa Kemal set off to Samsun, where he would establish ties with all army divisions and start to organize National Struggle. As the leader of the National Struggle, he had important decisions taken about Maras during the Sivas Congress, lasted from 4 September to 11 September 1919. The British evacuated Maras and the French occupied it, according to Syria Treaty reached on 15 September 1919. This increased the hope of the Armenians for an independence state because the French were pro-Armenians. In his declaration, Mustafa Kemal called the Syria Treaty as an unjust one. During the French occupation, on 31 October, "Sütlüçü İmam Event" and on 28 November, "Flag Event" took place. In Maras defence, absence of cooperation between the British and the French encouraged M. Kemal. As the fightings continued in the city, Mustafa Kemal asked help for the people of Maras by his declarations. At the end, after 22 days of insentive fightings, the French forces left the city at the night of 10/11 February 1920.

Key Words: Mustafa Kemal Atatürk, Maras, Turks, The British, The French, The Armenians.

SOYADI KANUNU VE BU KONUDA YAPILAN TARTIŞMALAR

Mithat ATABAY*

ÖZET

İnsanlara birer aile ismi tahsis edilmesi fikri, öncelikle ülke içindeki vatandaşlık bağının güçlendirilmesi ve milli bir bilinç yaratılması amacıyla hizmet etmektedir. Bu bağlamda soyadı kanununun kabulü, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin modern bir toplum yaratma projesi kapsamında giriştiği sayısız reformdan birisi olarak değerlendirilebilir. Görünüşe göre mecliste, bir soyadı kanunu uygulamasının lüzumuna dair genel bir kanaat oluşmuştur. Buna rağmen, söz konusu mutabakat yasanın gerçek içeriği üzerine birtakım tartışmaların yaşanmasını engelleyememiştir. Örneğin bir kısım meclis üyeleri ısrarla bazı ayrıntılar üzerinde durmuşlardır. Netice itibarıyla, meclisteki tüm bu farklı görüşler sonuçta bir soyadı kanununun onaylanması hususunda buluşmuştur. 1940'lı yıllarda, Pan-Türkist cepheden yeni bir eleştiri dalgası yükselmişse de, bunun konumuz açısından büyük bir etkisi olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Soyadı kanunu, Türkiye Cumhuriyeti

Milli Mücadelenin başarı ile sona ermesi, din devleti görüşüne karşı ulus devleti görüşünün de bir zaferi sayılır¹. 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilanı, bu zaferin simgesidir. Bundan sonra insan ve toplum hayatında önemli değişiklikler yaratacak olan pek çok inkılâp hayata geçirilmiştir. Özellikle devletin dininin "İslâm" olduğu maddesinin 10 Nisan 1928'de anayasadan çıkarılmasıyla birlikte toplumsal yaşantıda ve insan yaşamında ulusal bilinci geliştirecek ve kişilerin vatandaş olma benliğini kuvvetlendirecek ve kökleştirecek kanunlar çıkarılmıştır.

Cumhuriyetin ilânıyla beraber yapılmaya başlayan inkılâplar, dünya kamuoyunun Atatürk'ün sadece bir devlet adamı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel inkılâpların da önderi olarak tanınmasına neden olmuştur². Bilindiği

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara (t.y.), s.511.

² Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Teşkilâtı, 1967 yılında düzenlediği seminerde Türk İnkılâbını "Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi" olarak tanımlamıştır. Bkz., *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri Tebliğleri (9-11 Kasım 1967)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1972, s.2.